

معانی گوناگون مصدر در جمله‌های مصدری یکرکنی زبان روسی و بیان آن‌ها در زبان فارسی

مریم مرادی^{۱*}، علی مدائنی اول^۲

۱. استادیار آموزش زبان روسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

۲. استادیار آموزش زبان روسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

دریافت: ۹۱/۶/۱

پذیرش: ۹۱/۱۰/۱۹

چکیده

در زبان روسی، ویژگی گزاره‌ای در جمله می‌تواند با مصدر بیان شود. در این صورت، جمله ساختاری یکرکنی خواهد داشت. از آنجایی که مصدر یک عمل بالقوه را بیان می‌کند، در ابراز معانی مجازی یا غیرمستقیم کاربرد فراوانی دارد. مصدر در جمله یکرکنی یا ساختار تک‌طرفیتی می‌تواند معانی‌ای مانند «ناگزیر و قریب‌الوقوع بودن عمل با مصدر *БЫТЬ*، موافقت اجباری گوینده با نظر مخاطب با مصدر *БЫТЬ*، ناشایست بودن عمل، حالت یا عملی که به‌طور مستقیم و درک فیزیکی یا فکری/ذهنی انجام می‌شود، ارزیابی نهاد منطقی از عمل یا حالت» و... را بیان کند. مقاله پیش‌رو به توضیح معانی نام‌برده در ساختار جمله‌های مصدر یکرکنی می‌پردازد و روش بیان آن‌ها را در زبان فارسی بررسی می‌کند.

واژه‌های کلیدی: مصدر، جمله یکرکنی، ویژگی گزاره‌ای، درک، ارزیابی، زبان روسی، زبان فارسی.

۱. مقدمه

در زبان روسی، ساختارهای تک‌طرفیتی جمله‌های ساده به دو دسته بزرگ تقسیم می‌شوند: گروه افعال صرفی و گروه افعال غیرصرفی. در دسته افعال صرفی دو نوع ساختار دیده می‌شود: الف. ساختارهایی با شمای ساختاری V_{f3s} ؛ ب. ساختارهایی با شمای ساختاری V_{f3pl} . دسته افعال غیرصرفی شامل سه نوع ساختار است: ساختارهای اسمی، مصدری و

قیدی.

در این مقاله، نویسندگان سعی دارند از طریق روش ترجمه و مقایسه، ساختارهای تکظرفیتی دسته‌افعال غیرصرفی و از نوع مصدری را تشریح کنند و همچنین به بررسی معانی و طرز بیان این ساختارها (گروه ب از دسته‌افعال غیرصرفی) در زبان فارسی بپردازند.

گزاره ساختار تکظرفیتی در یک جمله یا ویژگی گزاره‌ای آن می‌تواند به وسیله مصدر بیان شود. در این صورت، جمله به لحاظ تعداد اجزای تشکیل‌دهنده، یک‌رکنی خواهد بود. مصدر در جملات متفاوتی می‌تواند عنصر ترکیبی یک شِما را تشکیل دهد. از آنجایی که مصدر عمل بالقوه- و نه عمل واقعی و بالفعل- را بیان می‌کند، در ابراز معانی مجازی یا غیرمستقیم (переносное значение) کاربرد فراوان دارد (Zahrayi & Sidorova, 2009: 166).

ساختار مصدری تکظرفیتی ممکن است این معانی را داشته باشد:

اشاره یا دستور توأم با قاطعیت، ناگزیر و قریب‌الوقوع بودن عمل با مصدر *БЫТЬ*، موافقت اجباری گوینده با نظر مخاطب با مصدر *БЫТЬ*، لزوم انجام عمل بالقوه، تمایل برای انجام عمل بالقوه یا صورت گرفتن حالت بالقوه، امکان یا عدم امکان آن، غیرضروری بودن، حتمی و اجباری بودن، ممنوع یا قدغن بودن عمل و حالت بالقوه، حالت یا عملی که به‌طور مستقیم و درک فیزیکی یا فکری/ذهنی انجام می‌شود، ارزیابی نهاد منطقی از عمل یا حالت، عدم قطعیت در انجام کار یا روی دادن حالتی.

این سؤال مطرح می‌شود که چه عاملی در شکل بیان جمله مصدری به صورت حالت‌های مختلف دستوری در زبان فارسی تأثیرگذار است. بنابراین، از آنجایی که مصدر در زبان فارسی قادر نیست در جایگاه ساختار نحوی جمله نقش‌آفرینی کند، جمله‌های مصدری روسی در معادل‌یابی به زبان فارسی بسته به معنایی که مصدر بیان می‌کند، در زبان فارسی می‌توانند به صورت ساختارهای متفاوت دستوری بیان شوند. نگارندگان مقاله به توضیح و تشریح هریک از این معانی و نیز بررسی فرضیه تحقیق می‌پردازند و روش بیان معانی یادشده را در زبان فارسی می‌کاوند.

۲. پیشینه تحقیق

جمله‌های مصدری در میان جمله‌های یکرکنی جایگاه ویژه‌ای دارد و توجه بسیاری از زبان‌شناسان روس را به خود جلب کرده است که در میان آن‌ها می‌توان از ان. یو. شودوا^۳ (۱۹۸۰)، ان. اس. والگینا^۴ (۱۷۹۳)، پ. ا. لکانت^۵ (۲۰۰۱)، آ. ام. پشکوفسکی^۶ (۲۰۰۱)، ی. اس. اسکوبلیکوا^۷ (۱۹۷۹)، پ. پ. شوبا^۸ (۱۹۹۸) و... نام برد. ان. یو. شودوا در یک دسته‌بندی مستقل از جملات یکرکنی، از جمله‌های مصدری یاد می‌کند و ویژگی‌های دستوری، صرفی- نحوی و نیز معنایی آن‌ها را شرح می‌دهد. درحالی که آ. گ. رودنف^۹ (۱۹۶۸: ۵۲) جمله‌های مصدری را نوعی از جملات بدون شخص یکرکنی می‌داند که جزء اصلی آن به‌وسیله مصدر بیان می‌شود، بدون اینکه به افعال مستقل یا قیده‌ها بستگی داشته باشد.

حسینی (۱۳۸۱) و زهرایی (۱۳۸۶)، از زبان‌شناسان ایرانی، به بحث جملات مصدری در زبان روسی پرداخته‌اند. حسینی (۱۳۸۱: ۱۹) خصوصیات نحوی مصدر در زبان فارسی را شبیه به اسم می‌داند و می‌گوید: «عملاً فرم مصدر نمی‌تواند در نقش فعل (به‌عنوان مسند) به‌دنبال خود اسامی را در نقش‌های متممی یا مفعولی قرار دهد، مگر اینکه در صیغه‌های مختلف صرف شود تا بتواند وظیفه هدایت نحوی را ایفا کند.» (همان: ۲۱). زهرایی (۱۳۸۶: ۵۲۸) ویژگی‌های جمله مصدری را به‌عنوان جمله یکرکنی با جزء اصلی مصدر فعل معرفی می‌کند و بیان مفاهیم گوناگونی مانند «بایستن» و «نبایستن» را به آن‌ها نسبت می‌دهد.

آبتین گلکار و همکاران در مقاله «نقش نمود فعل در ترجمه ساختارهای بیان نهی و تحذیر از زبان روسی به فارسی» دسته‌ای از جمله‌های مصدری را در قالب ساختارهای حاوی نفی مصدر بررسی، و این ساختارها را در زبان روسی به دو دسته تقسیم کرده‌اند: دسته اول ساختار *не + инфинитив Несов.* که نفی قطعی انجام عمل را می‌رساند و در زبان فارسی به‌صورت مصدر فعل + قیود «اکیداً، مطلقاً» (عنصر اختیاری) + فعل «ممنوع بودن» و مترادف‌های آن بیان می‌شود؛ مانند "Яблоки не срывать": «چیدن سیب ممنوع است». دسته دوم ساختار *не + инфинитив Несов.* که عدم امکان قطعی انجام عمل را بیان می‌کند و در فارسی با ساختار افعال کمکی «نمی‌توان»، «نمی‌شود» + قیده‌های «به هیچ وجه»، «مطلقاً»

عنصر اختیاری) + فعل اصلی بیان می‌شود؛ مانند "Яблоки не сорвать" («سبب‌ها را به هیچ شکل نمی‌توان چید») (گلکار، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

از آنجایی که در زبان فارسی مصدر به‌تنهایی قابلیت ساخت جمله را ندارد، معادل‌یابی برای ساختارهای تک‌ظرفیتی مصدری روسی در زبان فارسی امری دشوار است. مصدر در جملات یکرکنی دارای ساختار تک‌ظرفیتی می‌تواند مفاهیم مجازی گوناگونی داشته باشد که بسته به ساخت جمله و ترجمه آن، به‌کمک ابزارهای دستوری خاصی در زبان فارسی بیان می‌شود. در بخش بعدی مقاله به این موضوع می‌پردازیم.

۳. بحث و بررسی

دسته «الف» در میان جمله‌های مصدری تک‌ظرفیتی - جمله‌هایی که مفهوم حالت یا عمل را به‌صورت ازپیش تعیین‌شده و عینی و در قالب عملی قریب‌الوقوع بیان می‌کنند - جایگاه مهمی دارند. در این جمله‌ها:

۱. مفهوم ناگزیر، حتمی و قریب‌الوقوع بودن عمل به‌کمک مصدر فعل БЫТЬ بیان می‌شود که گاه با بیان رویدادهای طبیعی همراه است؛ مانند:

Быть большому урагану. (И. А. Бунин, Последняя гроза)

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: بودن طوفان بزرگ.

ترجمه صحیح و معنایی: طوفان بزرگی در راه است.

Быть бычку на верёвочке. (посл.)

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: بودن گاو نر بر طناب.

ترجمه صحیح و معنایی: گاو نر به طناب بسته می‌شود. (معادل ضرب‌المثل: گذر پوست به دباغ‌خانه می‌افتد.)

از نظر هر فرد روسی، ناگزیر بودن عمل با مفهوم بستن گاو نر به طناب همراه است؛ یعنی گاو نر را به‌ناچار باید به طناب بست (Ojhegov & Shvedova, 1999: 65). به همین ترتیب نیز فرد خطاکار را می‌گیرند، افسار به دهانش می‌زنند و یا آرام بر جایش می‌نشانند؛ همان‌طور که از نظر یک فارسی‌زبان در تذکر به شخصی که سرانجام به نتیجه اعمالش خواهد رسید، به‌اصطلاح گفته می‌شود: گذر پوست به دباغ‌خانه می‌افتد.

۲. در برخی ساختارهای مصدری تک‌ظرفیتی که БЫТЬ وجود دارد، گوینده موافقت

اجباری خود را به نظر مخاطب اعلام می‌کند؛ مانند:

Быть по-твоему!

ترجمه لفظ به لفظ: مطابق نظر تو بودن!

ترجمه صحیح و معنایی: هرچه تو بگویی!

درواقع، گوینده با نظر مخاطب به اجبار موافقت می‌کند و می‌گوید: «موافقم که همه چیز مطابق نظر تو باشد». مطابق با نظر کسی بودن با ساختار روسی *Быть по-чьему-л.* آمده است؛ یعنی پس از مصدر بودن یا *Быть* حرف اضافه *по* می‌آید که وابسته‌های آن در حالت متممی قرار می‌گیرد و پس از این حرف اضافه نیز ضمیر پرسشی - ملکی *чей* به معنای «مال چه کسی؟» به ساختار اضافه می‌شود.

Быть так!

ترجمه لفظ به لفظ: همین‌طور بودن!

ترجمه صحیح و معنایی: باشد!

که به معنای تصدیق خواسته یا گفته مخاطب از طرف گوینده و معادل تصدیق یک کلمه‌ای «بله» است. ترکیب ساختاری جمله روسی شامل مصدر *Быть* به معنای «بودن» و قید اشاره‌ای *так* به معنای «همین‌طور» است. جمله معادل فارسی آن به صورت مضارع التزامی می‌آید و ویژگی موافقت اجباری بیشتر به کمک لحن و آهنگ کلام و از طریق تکیه تأکیدی بر روی هجای اول کلمه «باشد»، یعنی هجای «با» بیان می‌شود.

در جمله‌های مصدری، چشم‌انداز عمل از طریق بروز رابطه عاطفی یا ارادی و فعال گوینده نسبت به چیزی تجسم می‌یابد (Skobloková, 1979: 124). این جملات ممکن است به شکل پرسشی مطرح شوند که هدف از طرح آن‌ها، بیان ضرورت یک عمل و یا شرایطی برای انجام آن است و یا ممکن است به شکل خبری و تأیید تمایل، ضرورت و یا برعکس: عدم تمایل، عدم ضرورت، عدم امکان عمل و حالت را بیان می‌کنند.

جمله‌های مصدری تفاوت‌هایی با جمله‌های بدون شخص دارند: در جمله‌های بدون شخص مصدر جزء ترکیبی عضو اصلی جمله است و از نظر دستوری به فعل بدون شخص، کلمه گزاره‌ای بدون شخص یا قید فعلی مجهول وابسته است. اما در جمله‌های مصدری، عضو اصلی به وسیله مصدر بیان می‌شود که به همین دلیل نیز از نظر دستوری، به کلمات دیگر وابسته نیست. البته، ممکن است این عضو اصلی با ترکیب مصدر و اسم در حالت

«^{۱۰} винительный падеж یا «^{۱۱} дательный падеж بیان شود؛ ولی این مورد بسیار نادر است (Ibid)؛ مانند:

- Не узнал вас в этом виде. Быть вам богатым. (В. П. Катаев, Зимний ветер. Катакомбы)

ترجمه لفظ به لفظ: شما را در این حالت نشناختم. شما ثروتمند بودن.

ترجمه صحیح و معنایی: شما را در این حالت نشناختم. ثروتمند خواهید شد.

در این جمله، گوینده مخاطب را در لباس و هیئت جدیدی می‌بیند و به او مژده می‌دهد که ثروتمند خواهد شد! این جمله به برخی عقاید و افکار روس‌ها اشاره می‌کند که با دیدن یک واقعیت یا رویداد خاص به وجود یا رخ دادن اتفاقی اعتقاد پیدا می‌کنند. الکساندر پوشکین، شاعر پرآوازه روس، نیز هنگامی که حلقه ازدواجش به‌طور ناگهانی روی فرش افتاد، با اندوه گفت: «این یک نشانه بد است!»؛ زیرا مانند بسیاری از روس‌ها عقیده داشت چنانچه حلقه ازدواج بر زمین بیفتد، ازدواج با خوشبختی همراه نخواهد بود (Lavrentievna, 2006: 9).

به نمونه دیگری از جملات مصدری توجه کنید:

- А с чего это мне быть доброму? – закричал Илья (А. М. Горький, Трое).

ترجمه لفظ به لفظ: ایلیا فریاد زد: «و از چه چیز این به من مهربان بودن؟».

ترجمه صحیح و معنایی: «برای چه باید مهربان باشم؟»

در این جمله نهاد منطقی و معنایی جمله در حالت مفعول غیرمستقیم یا به‌ای дательный падеж قرار می‌گیرد و مفهوم گزاره‌ای جمله به‌صورت ترکیب فعل ربطی «بودن» یا БЫТЬ و جزء اسمی «مهربان» доброму در حالت дательный падеж قرار دارد. جزء اسمی доброму حالت نادری از بیان نهاد منطقی جمله در ساختارهای مصدری است و بیشتر به‌جای آن از حالت دستوری ابزاری یا «^{۱۲} творительный падеж استفاده می‌شود که در جمله قبل در حالت دستوری واژه «ثروتمند»- که حالت دستوری ابزاری است- مشاهده می‌شود.

دسته «ب» عمل یا حالتی که در جمله مصدری از آن یاد می‌شود، همواره با مفهوم نهاد همراه است که این نهاد ممکن است ذکر شود و یا از ساختار حذف شود. در یک دسته‌بندی می‌توان چهار نوع از این مفاهیم را نام برد:

۱. مفهوم اجباری و ناگزیر بودن حالت و عمل: در انتخاب واژه‌هایی که اجزای ترکیب این

ساختار را تشکیل می‌دهند، از نظر لغوی- معنایی محدودیتی وجود ندارد:

Земле вертеться миллионы лет. (С. Щипачев.)

ترجمه لفظ به لفظ: زمین میلیون‌ها سال چرخیدن.

ترجمه صحیح و معنایی: زمین ناگزیر میلیون‌ها سال خواهد چرخید.

А мне послезавтра двигаться в свою тмутаракань.

ترجمه لفظ به لفظ: من پس فردا به محل دورافتاده رفتن.

ترجمه صحیح و معنایی: پس فردا باید به محل دورافتاده‌ای بروم.

در جمله اول، چرخش زمین به دور خود و گذر ایام عملی است که به اجبار و ورای خواست گوینده انجام می‌شود و به وسیله مصدر و نهادی که در حالت متممی قرار دارد بیان می‌شود. عملی که زمین انجام می‌دهد، کاری اجباری و طبیعی در جهان هستی است و به خواسته و میل زمین بستگی ندارد.

جمله دوم از رفتن اجباری گوینده به مکانی بسیار دورافتاده حکایت می‌کند. اصطلاح «тмутаракань» به لحاظ ریشه‌یابی لغت، به نام قدیمی جغرافیایی شهر تامان (Тамань) برمی‌گردد که در کنار دریای سیاه و خلیج کرچنسکی در روسیه واقع شده است. در زبان روسی، واژه «тмутаракань» در بیان محاوره‌ای به محل دور از دسترس و ناآشنا اطلاق می‌شود؛ مانند «پس از هفت دریا»، «ناکجاآباد» و... که اغلب نیز با بار عاطفی تحقیرآمیز و بی‌اعتنایی به موضوع (در اینجا مکان) بیان می‌شود.

۲. عدم ضرورت عمل یا حالت: این ساختارها بیشتر در محاوره کاربرد دارند:

Богатому сокровища не искать.

ترجمه لفظ به لفظ: ثروتمند گنج را جست‌وجو نکردن.

ترجمه صحیح و معنایی: لازم نیست ثروتمند گنج را جست‌وجو کند.

مفهوم نیاز نداشتن نهاد به انجام عمل به وسیله مصدر همراه با ادات منفی‌ساز بیان شده است و نهاد جمله روسی نیز در حالت дателный падеж قرار گرفته است. در فارسی، این مفهوم با فعل کمکی و منفی «لازم نیست» در سوم شخص منفی و مفرد زمان حال ساده از مصدر «لازم بودن» بیان می‌شود و پس از آن نیز حالت التزامی «جست‌وجو کند» از مصدر «جست‌وجو کردن» می‌آید.

۳. غیرمجاز، ممنوع یا قدغن بودن عمل یا حالت:

Без меня в эту комнату не входить. Понятно?

ترجمه لفظ به لفظ: بدون من به این اتاق وارد نشدن. مفهوم؟

ترجمه صحیح و معنایی: بدون من هیچ‌کس به این اتاق وارد نشود. فهمیدید؟

در این جمله، ورود به اتاق گوینده منوط به کسب اجازه از او و حضورش است و اگرچه این کار به لحاظ انجام پذیر بودن عملی است، با آمدن مصدر ناکامل یا نمود استمراری ^{۱۳} несовершенный вид ممنوع بودن آن مورد نظر است. در جمله روسی ممنوع بودن عمل با مصدر منفی بیان می‌شود؛ درحالی که در جمله فارسی این مفهوم توسط حالت مضارع التزامی و منفی «وارد نشود» - که نهی غیرمستقیم است - نشان داده شده است.

Не курить!

ترجمه لفظ به لفظ: سیگار نکشیدن!

ترجمه صحیح و معنایی: سیگار کشیدن ممنوع! (سیگار نکشید!)

Не разговаривать!

ترجمه لفظ به لفظ: صحبت نکردن!

ترجمه صحیح و معنایی: صحبت کردن ممنوع! (صحبت نکنید!)

مصادیق جمله‌های دوم و سوم در مکان‌های عمومی و بیمارستان‌ها دیده می‌شود که با نصب تابلوهایی مفاهیم مورد نظر را نشان می‌دهند و غیرمجاز یا ممنوع بودن عمل را به مخاطب گوشزد می‌کنند. در زبان روسی، برای بیان امر یا نهی همراه با قاطعیت از جمله‌های دارای ساختار مصدری استفاده می‌شود که در آن‌ها عمل با مصدر و کسی که به او/ آن‌ها امر و نهی می‌شود، در حالت به‌ای بیان می‌شود.

۴. ممکن نبودن انجام عمل و یا امکان ضعیف آن (عدم توانایی نهاد در انجام عمل یا ایجاد حالت):

В темноте не почитать.

ترجمه لفظ به لفظ: در تاریکی مطالعه نکردن.

ترجمه صحیح و معنایی: در تاریکی نمی‌شود مطالعه کرد.

رابطه گوینده نسبت به عمل یا حالت به صورت «ناممکن بودن، عدم امکان عمل» و با فعل کمکی «نمی‌شود» در حالت سوم شخص مفرد از مصدر «شدن» و نیز مصدر مرخم «مطالعه کرد» بیان می‌شود. درواقع، مفهوم ممکن نبودن عمل و حالت در فارسی به کمک ابزار لغوی و نیز فعل کمکی بیان می‌شود؛ درحالی که این مفهوم را در جمله روسی به‌تنهایی با ادات

منفی‌ساز «HE» و مصدر می‌توان ادا کرد.

پ. ساختارهای مصدری قادرند مفاهیمی مانند دستور، امر، ضرورت عمل یا حالت را از نظر گوینده بیان کنند. این ساختارها بر دو دسته‌اند:

۱. ساختارهایی که مفهوم امر، اشاره یا دستور توأم با قاطعیت را نسبت به دریافت‌کننده و مخاطب نشان می‌دهند و معمولاً بدون نهاد انجام‌دهنده یا دارنده حالت بیان می‌شوند:
Молчать!

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: ساکت ماندن!

ترجمه صحیح و معنایی: ساکت!

در زبان فارسی از نظر برخی زبان‌شناسان، جمله بالا جمله‌ای بی‌فعل و یک‌جزئی است. در ساختار این جمله‌ها، یک واژه می‌تواند به تنهایی کار یک جمله را انجام دهد که خود بر دو نوع: صوت و غیرصوت است (وحیدیان کامیار، ۱۳۸۷: ۲۳). در اینجا واژه ساکت واژه‌ای معمولی و غیرصوت است که نقش جمله را ایفا می‌کند؛ در واقع ساختار اصلی جمله یک ساختار امری گذرا به مَسند بوده که نهاد و فعل آن حذف شده و فقط عنصر بیانگر ویژگی گزاره‌ای آن، یعنی مسند حفظ شده است. در اینجا «ساکت!» یعنی «شما ساکت باشید!». البته به نظر برخی نمودانان زبان فارسی نیز جمله «ساکت!» در گروه صوت قرار می‌گیرد و بیانگر فرمان است (فرشیدورد، ۱۳۸۸: ۳۱۸). اما بدیهی است که مصدر با مفهوم دستور و امر در زبان فارسی کاربرد ندارد (حسینی، ۱۳۸۱: ۳۱).

Курсант Дроздев, выйти из строя! (Корш.)

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: دانش‌آموز دروزدِف! از صف بیرون آمدن!

ترجمه صحیح و معنایی: دانش‌آموز دروزدِف! از صف بیرون بیاید!

در این جمله‌ها، مفهوم دستور همراه با قاطعیت نسبت به کننده کار - که مخاطب جمله امری نیز است - به کمک ساختار مصدری بیان شده است. در چنین مواردی، گویشور زبان فارسی برای دستور قاطعانه می‌تواند از امر مستقیم بهره گیرد که از دوم‌شخص مفرد یا جمع فعل در حالت امری ساخته می‌شود: «از صف بیرون بیاید». در زبان روسی بیرون رفتن، بیرون آمدن و خارج شدن همگی به کمک فعل حرکتی ^{۱۴}ВЫЙТИ بیان می‌شود که پیشوند آن نشان‌دهنده حرکت از جایی به خارج از مرزهای آن مکان است (Madayeni & Vsevolodova,)

۲. جمله‌هایی که ساختار آن‌ها مفهوم ضرورت و تمایل شخصی و تعمدانه را می‌رساند و معمولاً در آن‌ها قید گزاره‌ای نهاد بیان می‌شود:

- Вы зачем пришли? - Мне поговорить с учителем.

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: - شما چرا آمده‌اید؟ - من با معلم حرف زدن.

ترجمه صحیح و معنایی: شما چرا آمده‌اید؟ - من باید با معلم حرف بزنم.

در این جمله، از انجام کاری سخن می‌رود که از نظر گوینده ضرورت دارد و خواست تعمدانه انجام‌دهنده عمل برای آن مشهود است. جمله ساختار یک‌رکنی و مصدری می‌پذیرد و مصدر به‌تنهایی قادر است لزوم انجام عمل یا روی دادن حالت را بیان کند. شایان ذکر است اگر نهاد منطقی ذکر شود، باید در حالت متممی و به‌ای یا дательный падеж صرف شود. در اینجا فاعل ضمیر اول‌شخص مفرد «мне» از حالت به‌ای ضمیر شخصی «я» به معنای «من» ساخته شده است.

ت. حالت یا عملی که به‌طور مستقیم و درک جسمانی یا ذهنی و فکری انجام می‌شود. در این ساختارها گاهی نهاد منطقی نیز به‌صورت ظاهری نمود پیدا می‌کند که به‌صورت حالت دستوری متممی می‌آید. همچنین، وجود مفعولی که عمل بر روی آن انجام می‌گیرد محتمل است. افعالی که در این نوع جمله‌ها به‌کار می‌روند، عبارت‌اند از: не/ слышать (شنیدن/ نشنیدن)، не/ видеть (دیدن/ ندیدن)، не/ плевать / наплевать (بی‌اعتنایی کردن)، не/ знать/узнать (دانستن/ شناختن)، поискать (جست‌وجو کردن/ یافتن)، не/ понять (نفهمیدن) و... . این افعال درک جسمانی یا ذهنی و فکری از عمل و حالت را بیان می‌کنند (Shvedova, 1980: 348).

Знать волка и в овечьей шкуре. (Посл., Даль)

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: گرگ را در پوست گوسفند شناختن.

ترجمه صحیح و معنایی: گرگ را در پوست گوسفند هم می‌شود شناختن.

جمله مستقل و بدون شخص «می‌شود» و مصدر مرخم «شناخت» با یکدیگر معادل مفهومی هستند که در روسی فقط به‌کمک مصدر «знать» ادا می‌شوند و نشان‌دهنده شناخت از روی تعقل و درک ذهنی هستند. مفهوم امکان انجام عمل یا روی دادن حالت در زبان فارسی به‌صورت فعل کمکی «می‌شود» از حالت سوم‌شخص مفرد حال ساده مصدر «شدن»

بیان می‌شود.

О нём давно ничего не слыхать.

ترجمه لفظ به لفظ: درباره او مدت‌ها هیچ چیز را نشنیدن.

ترجمه صحیح و معنایی: مدت‌هاست چیزی درباره او نشنیده‌ایم.

در زبان فارسی، انجام ندادن عمل به صورت ماضی نقلی و منفی «نشنیده‌ایم» آمده است. در زبان روسی، درک شنیداری و کسب اطلاعات از راه شنیدن، عملی است که انجام نگرفتن آن به کمک مصدر همراه با ادات منفی «не слыхать» یعنی «نشنیدن» بیان شده است. نهاد منطقی جمله به صورت ظاهری محذوف است. در واقع، در این جمله ساختار ابتدایی و اصلی یک جمله مصدری بیان شده است که به وجود نهاد منطقی در آن نیازی نیست (Lekant, 2001: 432-434; Rozental, 1984: 520). جملات مصدری‌ای را که در آن‌ها افعالی مانند «слыхать» به معنای شنیدن، «видать» به معنای دیدن و مانند آن به کار می‌رود، می‌توان به جملاتی بدون شخص با قیود گزاره‌ای از همان ریشه افعال یعنی «слышно» به معنای قابل شنیدن و «видно» به معنای قابل دیدن تبدیل کرد (Valgina, 1973: 168-169). برای مثال، نمونه پیشین را می‌توان به ساختار بدون شخص «О нём давно ничего не слышно» تغییر داد که به این معناست: «مدت‌هاست چیزی درباره او به گوش نمی‌رسد».

ث. ساختارهای مصدری که از عمل یا حالتی نام می‌برند، می‌توانند هم‌زمان عنصر ارزیابی یا رابطه نهاد منطقی را (نسبت به آن عمل یا حالت) بیان کنند. در این صورت، ساختار مصدری تک‌ظرفیتی به طور حتم در کنار جمله یا جملات دیگر می‌آید:

Безумие! Поставить на такой пост авантюриста. (Эренб.)

ترجمه لفظ به لفظ: دیوانگی! در چنین پستی گذاشتن ماجراجو!

ترجمه صحیح و معنایی: یک ماجراجو را در چنین پستی گذاشتن [معنایش] دیوانگی است! (Varaskin, 2010: 120).

گوینده جمله عملی را ارزیابی می‌کند و این ارزیابی را به کمک مصدر می‌گوید. ترکیب «یک ماجراجو را در چنین پستی گذاشتن» نهاد منطقی جمله فارسی است و چنانچه دو جمله روسی را در یک جمله و به «Поставить на такой пост авантюриста значит» «безумие» تبدیل کنیم، به اصطلاح ساختار «предложение-тождество»^{۱۵} را به دست می‌-

آوریم که در اصل دو مفهوم را می‌رساند که با یکدیگر برابرند. در زبان فارسی این‌گونه جمله‌ها به کمک ساختارهایی مانند «... یعنی...»، «... به معنای... است»، «... معنایش... است»، «...» ... است» بیان می‌شوند.

ج. ساختارهای مصدری تک‌ظرفیتی که عدم قطعیت در انجام کاری یا روی دادن حالتی را بیان می‌کنند. جمله در این حالت، پرسشی- تعجیبی است و در ساختار آن می‌توان ادواتی را در کنار مصدر مشاهده کرد که بعضی قبل از آن و برخی پس از آن در جمله واقع می‌شوند؛ برای مثال ادوات да ... ли که هم‌زمان در کنار مصدر می‌آیند؛ به این ترتیب که ادات да قبل از مصدر و ادات ли پس از مصدر می‌آید، یا ادات что ли که پس از مصدر قرار می‌گیرد، یا کلمات معترضه может быть و может быть و... به مثال‌های زیر توجه کنید:

Мне мышей разводить, что ли? (В. Аксенов, Апельсины из Марокко, Коллеги)

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: به من موش‌ها را پرورش دهم، چه آیا؟

ترجمه صحیح و معنایی: مگر باید موش پرورش بدهم؟

ادات پرسشی «что ли» در زبان فارسی با پرسش‌واژه «مگر» بیان می‌شود که شک گوینده در واقعه یا عملی را نشان می‌دهد. کلمه پرسشی «что ли» در روسی کلمه معترضه^{۱۶} вводное слово است و به معنای شک و گاهی نیز دستور است (Yevgenieva, 1984: 686).
Может быть, мне принести дров? (А. А. Фадеев, Молодая гвардия)

ترجمه لفظ‌به‌لفظ: شاید، به من هیزم آوردن؟

ترجمه صحیح و معنایی: شاید من باید هیزم بیاورم؟ هیزم بیاورم؟

کلمه معترضه «может быть» به معنای «شاید»، در معنای تردید گوینده است. اگر جمله به شکل مورد اول ترجمه شود، واژه «باید» در ساختار به کار می‌رود که در کنار «شاید»، تردید و دودلی توأم با اجبار را می‌رساند. در صورت ترجمه به شکل جمله دوم، این مفاهیم فقط با لحن پرسشی و ساختار مضارع التزامی- که در هر دو ترجمه الزامی است- بیان می‌شود.

۴. نتیجه‌گیری

جمله‌ها علاوه بر ساختار ظاهری و نحوی، ساختار معنایی نیز دارند که از دو عنصر نهاد

منطقی انجام‌دهنده عمل یا دارنده حالت و ویژگی گزاره‌ای تشکیل شده‌اند. در جملات مصدری، نهاد منطقی می‌تواند از ساختار ظاهری حذف شود و یا نمود دستوری و ظاهری یابد. در پاسخ به این مسئله که چه عاملی در شکل بیان جمله مصدری به صورت حالات مختلف دستوری در زبان فارسی تأثیر دارد، گفتیم که آنچه مهم است، ویژگی گزاره‌ای است که همواره در این نوع جمله‌ها بیان می‌شود. این مهم را مصدر برعهده می‌گیرد که قادر است با توجه به نوع رابطه گوینده با عمل و حالتی که گزاره بیان می‌کند، به صورت امر، توصیه، ارزیابی و... بیان شود. در این صورت، وجه جمله التزامی خواهد بود و مفاهیمی که جمله پوشش می‌دهد، مجازی و غیرمستقیم است. براساس فرضیه این تحقیق و نیز بررسی‌های انجام‌شده دریافتیم که به دلیل عدم نقش‌آفرینی مصدر در ساختار نحوی جمله در زبان فارسی، جملات مصدری روسی در زبان فارسی - بسته به نوع مفهومی که مصدر بیان می‌کند - به صورت امر، التزامی یا زمان حال قریب‌الوقوع بیان می‌شوند. شناختن وجه اخباری، التزامی و امر در هر دو زبان به درک و ترجمه جمله‌هایی که با داشتن ظاهر مصدری می‌توانند وجه متفاوتی از جمله را دربرگیرند، بسیار کمک خواهد کرد.

۵. پی‌نوشت‌ها

1. indirect meaning
2. to be
3. N.Yu. Shvedova
4. N.S Valgina
5. P.A. Lekant
6. A.M. Peshkovskiy
7. Ye.S. Skoblokova
8. P.P. Shuba
9. A.G. Rudnev
10. accusative case
11. dative case
12. instrumental case
13. imperfect aspect

۱۴. برای آگاهی بیشتر از این مقوله در زبان روسی و تفاوت آن با مقوله «aspect» در زبان انگلیسی به مقاله سیدحسن زهرایی با عنوان «مقوله‌های دستوری вид و аспект در زبان روسی» مراجعه شود.

15. motion verb
16. identity sentence
17. parenthetic word

۶. منابع

- حسینی، امیر (۱۳۸۱). «بررسی و تحلیل ویژگی‌های دستوری- نحوی مصدر زبان روسی در مقایسه با مصدر زبان فارسی». *پژوهش زبان‌های خارجی دانشگاه تهران*. ش ۱۲ (بهار و تابستان). صص ۱۹-۲۶.
- زهرایی، سیدحسین (۱۳۸۵). «مقوله‌های دستوری *аспект* و *вид* در زبان روسی». *پژوهش زبان‌های خارجی دانشگاه تهران*. ش ۳۳ (تابستان). صص ۶۵-۸۳.
- _____ (۱۳۸۶). *دستور آموزشی زبان روسی*. تهران: سمت.
- فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۸). *دستور مختصر امروز برپایه زبان‌شناسی جدید*. تهران: علمی.
- گلکار، آبتین و همکاران (۱۳۹۰). «نقش نمود فعل در ترجمه ساختارهای بیان نهی و تحذیر از زبان روسی به فارسی». *فصلنامه جستارهای زبانی (پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی سابق)*. دانشگاه تربیت مدرس. د. ۲. ش ۲. صص ۱۴۹-۱۶۳.
- وحیدیان کامیار، تقی و غلامرضا عمرانی (۱۳۸۷). *دستور زبان فارسی* ۱. تهران: سمت.
- Lavrentievna, Yelena V. (2006). *Dvorianstvo Pushkinskoy Pory. Primety I Sueveria*. Ed. 2. Moskow: Molodaya gvardia.
- Lekant, P.A. (2001). *Sovremenniy Russkiy Yazik*. Moskow: Drofa.
- Madayeni Aval, Ali & Maya Vladimirovna Vsevolodova (2010). *System of Russian Prefixed Verbs of Motion (as Reflected in Persian Language)*. Moscow: URSS. [In Russian]
- Ojhegov, S.E. & N.Yu. Shvedova (1999). *Tolkoviy Slovar' Russkovo Yazika: 80000 Slov I Frazeologicheskikh Virajheniy*. 4th Edition. Moskow: Azbukovnik.
- Peshkovskiy, A.M. (2001). *Sovremenniy Sintaksis v Nauchnom Osvesheniy*. Moskow: Editorial.

- Rozental, D.E. (1984). *Contemporary Syntax in Scientific Illumination*. Moscow: Visshaya shkola.
- Rudnev, A.G. (1968). *Sintaksis Sovremennono Russkovo Yazika*. Moscow: Visshaya Shkola.
- Shuba, P.P. Et al. (1998). *Sovremenniy Russkiy Yazik. Chast' 3. Sintaksis. Puntuatcia. Stilistika*. Minsk: OOO "Plopress".
- Shvedova, N.Yu. (1980). *Russkaya Grammatika. Tom II*. Moscow: Nauka.
- Skoblova, Ye.S. (1979). *Sovremenniy Russkiy Yazik: Sintaksis Prostovo Predlozhenia*. Moscow: Prosvecshenie.
- Yevgenieva, A.P. (1981-1984). *4 Volume Russian Dictionary. The Academy of SSSR, The Russian Institute*. Moscow: Russkiy Yazik. P. 686. [in Russian]
- Varaskin, L.A. (2010). *Sovremenniy Russkiy Yazik. Sintaksis Prostovo Predlozhenia: Sbornik Uprajhneniy*. Moscow: Flinka-Nauka.
- Valgina, N.S. (1973). *Sintaksis Sovremennovo Russkovo Yazika*. Moscow: Visshaya shkola.
- Zahrayi, H. & M.Yu. Sidorova (2009). *Vid glagola: Pravila I Upotreblenie*. Tehran: SAMT.

Translated Resources:

- Abtin Golkar & et al. (2011). "The Role of Verbal Aspect in Translating Prohibitive and Cautioning Structures from Russian into Persian". *Journal of Language Related Research (Former Comparative Language and Literature Research)*. Vol. 2. No. 2 (Tome 2). Summer [In Persian].
- Farshidvard, Khosro (2009). *Brief Contemporary Grammar based on New Linguistics*. Tehran: Sokhan [In Persian].
- Hoseini, Amir (2002). "A Comparative Study of Infinitives in Farsi and in Russian". *Pajhuhesh-e Zabanha-e Khareji*. Scientific Publications of The

Faculty of Foreign Languages. University of Tehran. No. 12. Spring & Summer [In Persian].

- Madayeni Aval, Ali & Vsevolodova, Maya Vladimirovna (2010). *System of Russian Prefixed Verbs of Motion (as Reflected in Persian Language)*. Moscow: URSS [In Persian].
- Vahidian Kamyar, Taghi & Gholam Reza Emrani (1998). *Persian Grammar (1)*. Tehran: Samt [In Persian].
- Zahraei, Seyed Hassan (2003). *Educational Russian Language Grammar*. Tehran: SAMT [In Persian].
- ----- (2006). "Grammatical Categories of Аспект and Вид in Russian Language". *Pajhuhesh-e Zabanha-e Khareji. Scientific Publications of The Faculty of Foreign Languages, University of Tehran*. No. 33. Autumn [In Persian].